

Polnička (kraj Vysočina)

Marie Platovská

Polnička¹ (okres Žďár nad Sázavou) vznikla uprostřed hustě zalesněného českého území zvaného *Silva magna*, západně od pomezí moravských hranic, zhruba 10 km na sever od moravského Žďáru. Vznik a vývoj osady podmiňovala naleziště nerostných surovin a rozvoj jejich zpracování. Zdejší osídlení bylo jedním z nejstarších na Žďársku a od počátku je spojeno s historií cisterciáckého kláštera ve Žďáru nad Sázavou.

Písemně je Polnička (Polniczka, Pelles) poprvé zmiňována v listině českého krále Václava II. ze 14. června 1293, ve které potvrzuje výsady svého otce Přemysla Otakara II. udělené někdy před 12. července 1278 žďárskému klášteru. To znamená, že ves existovala již před tímto datem. Pravděpodobně vznikla na území odkázaném Bočkem ze Zbraslavi klášteru v roce 1255 a jeho *promotorem fundationis* Smilem z Lichtenburka v letech 1256–1269. Zdejší kraj byl bohatý na nálezy zprvu stříbra a poté železné rudy, prvními osadníky tedy byli klášterem pozvaní – pravděpodobně saští – horníci a prospektoři,² zběhlí v těžbě a zpracování nerostů, a uhlíři, kteří žďářením lesa pálili nejen pro výrobu železa potřebné dřevěné uhlí, ale vytvářeli tím i nezbytnou zemědělskou půdu.

Ves i kvůli svému „hamernickému“ založení byla výhodně položená na potoku Sázavě pod soustavou rybníků: Nového, Železného, Kamenného, Stříbrného a Hamerského. Mladší rybník Dářko byl založen roku 1480 Viktorínem z Kunštátu, vévodou z Münsterberku – majitelem panství polenského, přibyslavského a ronovského –, na odlehlém bažinatém terénu zakoupeném od cisterciáků. Hamerníci usazení pod rybníky však patřili klášteru: ve třetím žďárském urbáři z roku 1483 je jich v Polničce zaznamenáno již jedenáct.³ Vývoj zdejšího osídlení je nutno propojit i s pokrokem železářských technologií: od primitivních

¹ K historii a památkám obce viz literatura: HOFMANN, Gustav, *Soupis železných hutí a hamrů v Čechách v období feudalismu*, Praha 1964; KREPS, Miloš, *Soupis železářských hutí na Moravě a ve Slezsku v období feudalismu*, Praha 1968; idem, *Železářství na Žďársku*, Žďár nad Sázavou 1970, s. 113–115, 135–139; ŘEHOŘ, M. – PAVLÍČEK J. (eds.), *Dějiny obce Polnička*, Polnička 2002; ČERNÝ, Karel – KRČÁL, Petr, *Polnička na starých pohlednicích*, Polnička 2010; STRÁNSKÁ, Jaroslava, *Polnička*, Polnička 2012; SVOBODA, Pavel, *1000 stavebních památek a jiných zajímavostí Novoměstska a Žďárska*, Žďár nad Sázavou 2014, s. 213–216. Stavební dokumentace je uložena v SOkA Žďár nad Sázavou, fond Archiv obce Polnička 1820–1945, i. č. 900, a fond Místní národní výbor Polnička 1947–1980, i. č. 901. K architektuře Horácka viz MARKOVÁ, Zdenka, *Lidové stavitelství v oblasti Žďárských vrchů*, Nové Město na Moravě 1973; KOVÁŘŮ, Věra – KUČA, Jan, *Venkovské stavby na moravském Horácku*, Nové Město na Moravě 2009; KURIAL, Antonín – KOVÁŘŮ, Věra – KUČA, Jan, *Katalog lidové architektury IX, Okres Žďár nad Sázavou*, Brno 2011.

² Viz ZEMEK, Metoděj – POHANKA, Josef (eds.), *Nejstarší žďárské urbáře 1407–1462–1483*, Brno 1961, s. 93–114.

³ ZEMEK – POHANKA (eds.) (pozn. 2), s. 93–114.

železářských pecí přes šachtovité pece a dýmačky až k dřevouhelným vysokým pecím. Jejich vývoj na určitou dobu pozastavil až další majitel František z Ditrichštejna, v roce 1599 zvolený biskup olomoucký a od roku 1607 kardinál. Ten v roce 1614 obratně dosáhl odchodu cisterciáků ze Žďáru a klášterní majetek – včetně Polničky s tvrzí – si nechal v zemských deskách zapsat do svého dědičného vlastnictví. Při archeologických výkopech na začátku prvního desetiletí 21. století zde však byly nalezeny kachle s rytířskou tematikou, jež posouvají existenci tvrze přinejmenším o sto let dříve.⁴ Po kardinálově smrti roku 1636 zdědil statky jeho synovec Maxmilián, který však záhy, již roku 1638, prodal žďárské panství zpět cisterciákům. Ti pak s vizí prosperity panství postavili pravděpodobně v roce 1653 v Polničce první vysokou dřevouhelnou pec.⁵ Pro představu o velikosti tehdejší obce a počtu jejích obyvatel lze například uvést, že v době nástupu opata Václava Vejmluvy v roce 1705 bylo v Polničce zaznamenáno 29 „usedlých“ s rodinami,⁶ to znamená přibližně 180–200 lidí. K tomu si k roku 1713 klášter jmenovitě zapsal pracovníky u dvou vysokých pecí, kuplovný, cánhamru, puchýře a hospodářských budov – i s rodinami přibližně opět 200 lidí.⁷ V roce 1784 byl klášter při josefínských reformách zrušen a předán i se svými statky do správy Moravského náboženského fondu. Klášterní statek Vojnův Městec, pod který spadala Polnička, byl v té době oceněn na 141 450 zlatých. Sečtení byli i obyvatelé: 270 mužů a 270 žen, děti počítány nebyly.⁸ Statek byl po roce 1788 částečně rozparcelován.⁹ Roku 1826 jej získal majitel polenského panství a nejvyšší maršálek Království českého Josef Vratislav z Mitrovic, jenž však statek koupil v zastoupení pro knížete Ditrichštejna. Poslední ditrichštejnský mužský potomek Josef zemřel 10. července 1858, a tak se majitelkou dědictví stala roku 1862 Klotilda kněžna z Ditrichštejna, provdaná Clam Gallasová (1828–1899). Po ní se žďárského majetku ujala Eleonora Kinská, rozená Clam Gallasová (1887–1967), velkostatek však byl na základě zákona o revizi pozemkové reformy v roce 1947 rozdělen na samostatné parcely a lesy byly předány Státním lesům, n. p. Hraběnka Eleonora byla matkou

⁴ Archeologický výzkum vedl Hynek Švácha. Záznam ze zprávy: pueblo-ops.cz/vyzkum/kanalizace-a-cov-polnicka/. Zpráva byla publikována 15. 9. 2014.

⁵ KREPS, *Železářství* (pozn. 1), s. 196–197.

⁶ Jednalo se o dvanáct sedláků, osm nádeníků a devět chalupníků. Viz ŘEHOR – PAVLÍČEK (pozn. 1), s. 38.

⁷ Byli to: jeden šichmistr, tři dělníci, jeden pracovník u bucharu, mistr hamerník a jeho pět pomocníků, jeden skladač uhlí, jeden nalévač, čtyři horníci a k tomu poddaní, kteří káceli a navázeli dřevo a železnou rudu k hutím. Viz KREPS, *Železářství* (pozn. 1), s. 106. Kuplovna znamenala tavnou pec, v cánhamru probíhala výroba tyčového železa, puchýř bylo místo pro drcení železné rudy a modelárna pro výrobky z litiny.

⁸ ŘEHOR – PAVLÍČEK (eds.) (pozn. 1), s. 40.

⁹ Tehdy měl polničské hutě pronajaty jeden šichmistr, který zaměstnával 30 tovaryšů a pět učedníků, na polničském statku byli zapsáni šafář, šafářka, čtyři služební, dva pohůnci, jeden pastýř a svobodný mlynář. Viz ŘEHOR – PAVLÍČEK (eds.) (pozn. 1), s. 41.

Radslava Kinského (1928–2008), jenž roku 1992 část panství získal v restituci zpět; v Polničce konkrétně rybníky.

Polnička se v roce 1960 spojila se Stržanovem a v roce 1964 k ní byl připojen ještě Račín. V letech 1980–1992 se obec stala jednou z místních částí města Žďáru nad Sázavou. Samostatnou se opět stala v roce 1992. Od roku 1970 je součástí Chráněné krajinné oblasti Žďárské vrchy a po roce 1999 se připojila ke sdružení obcí Subregion Velké Dářko.

Na indikační skice stabilního katastru z roku 1838 bylo v Polničce evidováno 213 stavení a usedlostí.¹⁰ Intenzita osídlení Polničky a počet jejího obyvatelstva závisel i nadále na zdroji rud a vývoji jejich zpracování, ovšem s nezbytným zázemím soběstačného zemědělství. V roce 1845 zdejší železářská výroba evidovala již 306 dělníků, a to i díky v roce 1839 zprovozněné válcovně, jež proslula například svými kolejnicemi pro železnice celé střední Evropy.¹¹ Válcovna však roku 1859 vyhořela a již nebyla obnovena kvůli další nerentabilitě hutí, způsobené vyčerpanými surovinovými zdroji i vymýcením blízkých lesů. Zůstalo pouze zpracování litého a hřebíkářského zboží (v čp. 16). I to však k roku 1865 skončilo. K útlumu místního hospodářství přispěly i rekvizice a ubytování vojska v době prusko-rakouské války v roce 1866.¹² S koncem železářské výroby si mnoho lidí na Vysočině přivydělávalo tkalcovstvím, konkrétně v Polničce bylo v roce 1890 67 tkalců. S odcházením horníků a hutních dělníků za prací, především do rosicko-oslavanské oblasti, z Polničky například do hutí v Božím Požehnutí (založených roku 1862) a rovněž do Ameriky,¹³ ubývalo i tkalců.¹⁴ Tkalcovství však pomalu vytlačovalo síťkování, které se ve velkém ujalo i v Polničce: roku 1910 zde síťovali téměř v každém domě, to znamená 172 lidí; roku 1921 již jen 59 lidí.¹⁵ Zato díky rozvíjejícímu se obuvnickému průmyslu ve Žďáru rostl v jeho okolních obcích počet ševců a jejich tovaryšů.¹⁶

Množství obyvatel se stále snižovalo, jen kolem roku 1930, po velké lesní kalamitě, vzrostlo o 280 rusínských dělníků.¹⁷ V době zakládání státního statku na bývalých pozemcích Kinských v roce 1950 a nuceného zakládání JZD v roce 1957 klesl počet místních o dalších

¹⁰ Stab. kat. – indikační skica, Polnička (Pelles), 1838, dostupné na webových stránkách ÚAZK: http://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/skici/skici/CAS/CAS410018380/CAS410018380_index.html (vyhledáno 20. 8. 2017)

¹¹ KREPS, *Železářství* (pozn. 1), s. 113–115, ŘEHOŘ– PAVLÍČEK (eds.) (pozn. 1), s. 47.

¹² ŘEHOŘ– PAVLÍČEK (eds.) (pozn. 1), s. 49; STRÁNSKÁ (pozn. 1), s. 79–81.

¹³ Viz SOKA (pozn. 1), Kronika a matrika obce Polnička; KREPS, *Železářství* (pozn. 1), s. 158.

¹⁴ Faktori ve Žďáru v roce 1900 evidovali v Polničce 48 tkalců, v roce 1910 43 tkalců a po válce roku 1921 jen 4 tkalce. Viz STRÁNSKÁ (pozn. 1), s. 46–49.

¹⁵ STRÁNSKÁ (pozn. 1), s. 66–70.

¹⁶ Jen v Polničce jich k roku 1890 bylo 31, roku 1900 klesl jejich počet na 26, ale roku 1910 jich zde bylo již 39 a v roce 1921 48. Viz STRÁNSKÁ (pozn. 1), s. 59–61.

¹⁷ ŘEHOŘ– PAVLÍČEK (eds.) (pozn. 1), s. 126; též SOKA (pozn. 1), Kronika obce Polnička.

200 duší.¹⁸ Tento vleklý proces (roku 2001 zde bylo jen 596 obyvatel) se zastavil až koncem prvního desetiletí 21. století i díky novým pracovním možnostem v místě. Od roku 1997 v obci působí firma CECHO v čp. 151, rozšířená v roce 2014 o novou výrobní halu čp. 309, jež získala čestné uznání Stavba roku kraje Vysočina. Jejím projektantem byl Martin Zezula z ateliéru SANTIS, a. s., ve Žďáru nad Sázavou. Nyní je v obci evidovaných 311 čísel popisných s více než 800 obyvateli.

Vývoj osídlení Polničky můžeme sledovat na mapách tří vojenských mapování, realizovaných v letech 1764–1783,¹⁹ 1836–1852²⁰ a 1877–1880.²¹ Nejvíce informací však přináší detailní mapy císařského otisku stabilního katastru z roku 1838.

Polnička je typem lánové vsi s traťovou a záhumenicovou plužinou a s objekty nepravidelně roztroušenými především kolem vodních toků a hlavních cest. Obec je jedinečná kombinací zemědělství a řemesel týkajících se zpracování železné rudy a formou vlastnictví buď klášterního – později panského –, či svobodného. Proto se její urbanismus odvíjí od několika významových center: především to jsou objekty hutí západně od Hamerského rybníku, poté prostor před tzv. zámečkem Klotildy Clam Gallasové (nyní škola čp. 232), dalším centrem byla vesnická náves před selskými zemědělskými usedlostmi s hostincem (nyní čp. 47–59) a posledním – zřejmě nejstarším středem, ale přehodnoceným na začátku 20. století – je prostor mezi bývalou tvrzí (čp. 7) a kapličkou. Svou společensko-kulturní roli v dění obce jistě sehrál i obchod Leopolda Ecksteina (kdysi součástí hamru, zbořen roku 1970 a na jeho místě postavena unifikovaná samoobsluha čp. 19) a hostinec s palírnou Adolfa Saudka,²² později obchod Františka Fialy (čp. 134).

Objekty, od kterých se odvíjela historická zástavba obce, jsou hamry s vodními náhony (např. nynější hájenka čp. 2, zbořený hamr Gabriel nad nynější samoobsluhou či čp. 70 přestavěný na mlýn²³), které byly zprvu roztroušeny podél polničských rybníků a potoka, ale

¹⁸ Prameny uvádí, že ještě v roce 1959 zde bylo 33 soukromých rolníků. Viz ŘEHOŘ–PAVLÍČEK (eds.) (pozn. 1), s. 76.

¹⁹ I. vojenské mapování – Čechy, mapový list 200, 1764–1783, http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=ce&map_list=c200 (vyhledáno 11. 9. 2017).

²⁰ II. vojenské mapování – Čechy, mapový list O_11_IX, 1836–1852, http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=2vm&map_region=ce&map_list=O_11_IX (vyhledáno 11. 9. 2017).

²¹ III. vojenské mapování, mapový list 4156_3, 1877–1880, http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=3vm&map_region=25&map_list=4156_3 (vyhledáno 11. 9. 2017).

²² Adolf a Anna (rozená Schwarzkopfová) Saudkovi byli rodiče překladatele Emila Saudka a prarodiče shakespearovského překladatele Erika Adolfa Saudka, jenž se svou ženou Evou Vrchlickou často Polničku navštěvoval. Viz ŘEHOŘ–PAVLÍČEK (eds.) (pozn. 1), s. 122–123.

²³ Původně se jednalo o hamr. Na mlýn se přeměnil někdy před rokem 1770, kdy jej opat Otto Logck kvůli dluhům kláštera prodal do soukromých rukou. Po požáru roku 1919 byl přestavěn.

nejpozději do konce 17. století, s přeměnou hamrů a dýmaček na vysoké pece,²⁴ se výroba a s tím spojené provozy koncentrovaly v místech pravého břehu Hamerského rybníka. Dvě pece – jež byly pronajímány hutním podnikatelům²⁵ – se soustředily v místech nynějších čp. 114 a 163–165, k nim patřily i doprovodné provozy šmelcovny, kovárny, modelárny, správní budovy ad. Pece byly v první polovině 20. století zbourány,²⁶ zachovaly se pouze segmentové průduchy, kterými se do pecí vháněl vzduch (vlevo od domu čp. 114). Na jejich místě se v průběhu 20. století zbudovaly rodinné domy. Původní klasicistní kovárna (čp. 277) i šmelcovna (poté hájenka čp. 135) jsou současnými majiteli přestavěny na obytné domy. Na ploše bývalých strusek si pak tělocvičný spolek Sokol roku 1973 vybudoval fotbalové hřiště. K hutím patřily i severozápadně položené přízemní domky v tzv. Pekle nad vodním náhonem pro hutě, které si postavili železárenští dělníci. Jedním z nich byl i domek čp. 176, jež obec, která měla povinnost postarat se o své sirotky, odkoupila a přeměnila jej na obecní chudobinec, zásadně přestavěný po požáru v roce 1932. Další domky dělníků, na poněkud živelném urbanistickém vzorci, se stavěly i na severovýchodní straně obce na hraně splavu a pod ním. Domky typově zastupovaly nevelká podhorská chalupnická stavení s drobnými hospodářstvími (např. 139, 29, 31).

Ještě starší domky pro zaměstnance jsou pak soustředěny v dalším místním centru zvaném Nový dvůr, založeném patrně v první polovině 18. století. Pro vesnici netradiční řadové domky (nyní čp. 116–119) na západní straně prostranství byly původně kravínem (v čp. 8 ovčárna a volárna), později přestavěným pro dělníky zprvu vojnoměstského statku (1789), poté hutí (1828).²⁷ Domky stabilním katastrem zachycené v červené barvě jako zděné jsou přízemní, s vysokou sedlovou střechou, s drobným hospodářským zázemím a záhumenkem. Ústředním objektem tohoto prostoru bylo sídlo správce statku, poté železáren a majitelky statku a hutí Klotildy Clam Gallasové (čp. 147, kolem roku 1843 přestavěné).²⁸ To však záhy – roku 1890 – i s obnosem 1 000 zlatých kněžna darovala místní školní radě pro přestavbu na školu. Nová školní budova z roku 1891 byla dvoupatrová, se stanovou střechou a střídými neorenesančními fasádami (stavitel Fiala z Hlinska).²⁹ Budova byla rekonstruována v sedmdesátých letech 20. století (např. výměna oken). Přístavba školy čp.

²⁴ KREPS, *Železářství* (pozn. 1), s. 83.

²⁵ Blíže viz KREPS, *Železářství* (pozn. 1), s. 85, 113–115. Například v roce 1812 je zde uváděn jako nájemce Jan Nepomuk Nádherný, praděd baronky Sidonie Nádherné, mecenášky a múzy umělců v první polovině 20. století.

²⁶ Ještě v roce 1906 byly zachyceny na dobových pohlednicích Polničky.

²⁷ KREPS, *Železářství* (pozn. 1), s. 114.

²⁸ ŘEHOŘ–PAVLÍČEK (eds.) (pozn. 1), s. 97; STRÁNSKÁ (pozn. 1), s. 89.

²⁹ ŘEHOŘ–PAVLÍČEK (eds.) (pozn. 1), s. 97–103; STRÁNSKÁ (pozn. 1), s. 90–99.

232, na místě roku 1977 demolované kontribučenské sýpky, je z let 1979–1982 a poslední podoba školních budov je z přestavby v roce 2009.

Zdejší prostranství má však další architektonicky zajímavé objekty zachycené jako zděné na mapách stabilního katastru z roku 1838. Vlevo jej uzavírá poměrně mohutný patrový obytný a hospodářský dům zvaný Myslivna (čp. 120), jehož podoba je shodná s barokními sýpkami: má valbovou střechu a kamenná ostění oken jsou v horních rozích zakončená uchy.³⁰ Pandánem k Myslivně je vpravo posazený, hmotově obdobný dvoupatrový dům čp. 151 s polovalbovou střechou. Kdysi zde sídlili úředníci hutí, poté i kasárna. V devadesátých letech 20. století byl objekt rekonstruován pro potřeby firmy CECHO, s náznakem postmoderny ve vikýři. Za ním se skrývá budova sokolovny (čp. 152), přestavěná v roce 1922 s prvky opožděné secese z bývalého „magacinu železnice“, neboli vojenského skladiště či špýcharu. Sokolovna v roce 1933 zcela vyhořela, ale téhož roku – podle plánů Karla Hladíka ml., pod stavebním dozorem stavitele Matějky z Přibyslavi a za vedení zednického políra Františka Henzla – byla tělocvična znovu postavena.³¹ Severovýchodně od sokolovny je dochován ze tří stran uzavřený klasicistní statek čp. 107 s dekorativními štukovými detaily na fasádě, dnes silně zchátralý.

Historicky starším prostranstvím je však tzv. Starý dvůr ohraničený v severní části tvrzí (čp. 7) a na západní straně řadovými patrovými domky, jež vznikly v roce 1789 rozdělením hospodářské budovy na šest čísel popisných (122–126 a čp. 5, původně ubikace pro čeleď). Na starých fotografiích i kresbách měla tvrz podobu gotické patrové budovy s lícovanými obdélnými šestitabulkovými okénky v ostění, nad vstupem s emblémem, kryté valbovou střechou. Tvrz roku 1925 vyhořela a současnou podobu získala pragmatickou přestavbou ke konci 20. století. Prostranství při silnici z jihovýchodu uzavírá tzv. Červený dům (čp. 102). Původní hospodářské a obytné stavení padlo roku 1846 za oběť požáru, poté zde dlouho stál rozestavěný objekt z pálených cihel (odtud název Červený), který byl obcí dostavěn až v roce 1897 pro učitele školy: patrový dům s podkrovím, krytý sedlovou střechou, měl okna v přízemí opatřena lichými arkádami. Tento prvek byl zachován i po přestavbě z konce 20. století pro potřeby penzionu, kdy fasáda byla „obohacena“ o dřevěné visuté balkony v ose domu a tříosý vikýř. Nejvýznamnější stavbou této návsi a dominantou obce je však historizující kaple Anděla Strážce, orientovaná ve svažující se jižní části pod křížovatkou. Kaple s věží byla postavena v letech 1902–1903 podle plánů stavitele Františka Křeliny ze

³⁰ Zde v letech 1883–1893 žila spisovatelka Vlasta Pittnerová provdaná za zdejšího lesního Josefa Wejmelku. Viz STRÁNSKÁ (pozn. 1), s. 100.

³¹ ŘEHOŘ–PAVLÍČEK (eds.) (pozn. 1), s. 109–111; STRÁNSKÁ (pozn. 1), s. 177–178.

Žďáru.³² Urbanistickým vyvážením kaple je pomník obětem první světové války ze žulových kamenů z roku 1921, doplněný v roce 1999 o desku se jmény obětí holokaustu.

Po železářském komplexu, Novém dvoře s tzv. Myslivnou a školou a Starém dvoře s tvrzí byla čtvrtým a pro vesnici stavovsky vyhraněným centrem jakási návěs před nejbohatšími statky vesnice na jihovýchodním konci po levé straně náhonu. Selské grunty (dříve čp. 44–59) s uzavřenými dvory tvořily ještě v minulém století téměř souvislou uliční řadu do veřejného prostoru obrácených štítů obytných stavení, střídajících se s širokými průjezdy v ohradních zdech. Domy měly zpravidla jednoduchou obílenou fasádu a obytné podkroví za štítem završené polovalbou.³³ Lišil se pouze dnes již neexistující Maternův statek (čp. 55) s hostincem, jehož první patro zpřístupňovala pavlač zavěšená na dvorní fasádě a který kryla valbová střecha. Na místě zbořeného statku čp. 55 dnes stojí poměrně kuriózní dům, tzv. šumperák ze sedmdesátých let, krytý eternitem, s postmoderní úpravou oken. Dodnes jsou zachované, byť upravované, čp. 47, 50, 52, 58, 59. Naproti gruntům je dům a hostinec čp. 51 (z první poloviny 19. století, přestavěn v devadesátých letech 20. století), jenž patří jednomu z nejstarších polničských rodů. Nynější podoba této návsi je z doby po roce 1928, kdy byl regulován potok, zasypan náhon k mlýnu (čp. 70) a postaven kamenný most před čp. 134.

Jinak většina stavení ve vsi jsou typem volně usazených tzv. horáckých chalup, původně roubených a s lomenicovými štíty. Tyto nejstarší roubené domy, jichž byla na konci třicátých let 19. století asi třetina, se již během druhé poloviny 19. století, ale hlavně v první polovině 20. století – i díky častým požárům – přestavěly na zděné. Příkladem zachování původní podoby a měřítko drobného horáckého domu, jehož roubené stěny byly jen přezděny či opatřeny tzv. kožichem, je čp. 99 při silnici k Račínu v západním výběžku obce. Tento přízemní dům pak spolu se stodolou, na níž je štukový letopočet 1749, tvoří tzv. hákový dvůr. Podobným typem je i dům čp. 25. Z této kategorie lehce vybočuje dům čp. 18 při potoku, se zdvojenou polovalbovou střechou, v druhé polovině 20. století utilitárně přestavěný. Ukázkou kvalitní předválečné architektury pak může být příčně postavená zděná stodola při čp. 96, jejíž zdi jsou zdobeny plasticky vykrajovanými poli zdrsňené omítky; ve štítu má letopočet 1939. Naopak ukázkou novodobých přestaveb rodinných domků libujících si v

³² Původní drobná kaplička se stanovou střechou a věžičkou pro dva zvonky, umístěná mezi čp. 13 a 14, byla zbořena roku 1908. Viz zápis v Kronice uložené v SOKA Žďár nad Sázavou, fond Archiv obce Polnička 1820–1945, i. č. 900; dále ČERNÝ – KRČÁL (pozn. 1), s. 52.

³³ Komůrky či světničky ve štítu přičítá Václav Mencl vlivu domu tzv. franckého typu a soudí, že na Českomoravské vysočině je měly jen bohaté selské usedlosti. Viz MENCL, Václav, *Lidová architektura v Československu*, Praha 1980, s. 280 a 284.

bujnější členitosti je jeho severní soused, čp. 227. Příkladem ne příliš proporcčně zdařilé – ale pro majitele potřebné – přestavby asi ze šedesátých let 20. století je dům čp. 93 charakteristický svými sgrafity se žánrovými krajovými motivy z doby přestavby.

Rychta, spravující před rokem 1860 obec, však stála mimo koncentraci selských statků, blíže původnímu jádru obce, při staré cestě do Najdku a Šlakhamrů, v poměrně rozsáhlém čp. 12. Rychtář je v obci zmiňován již roku 1462 v urbáři žďárského kláštera³⁴ a rychta v držení rodu Blažičků byla údajně od poloviny 16. století až do roku 1890.³⁵ Poté objekt čp. 12 koupila rodina Saudků a Schwarzkopřů,³⁶ kteří zde zřídili škrobárnu, jež po skončení hutí sloužila místním obyvatelům jako možnost přivýdělnku. Dalším zdrojem obživy byla v roce 1931 založená cihelna při křižovatce na Světnov a po válce, v roce 1956, otevřený kamenolom.

Většimu odlivu polničského obyvatelstva (údajně jich zde v šedesátých letech 19. století bylo až 1 600)³⁷ zabraňovaly i pracovní příležitosti v blízkém Žďáru. Období první republiky pak přineslo stavební zákony podporující novou výstavbu, jež umožnily nové generaci opouštět stísněné prostory skromných domků sdílených s rodiči a prarodiči. Tak v Polničce vzniklo ve třicátých letech 20. století další parcelaci původního panského statku v západní části obce „zahradní městečko“ rodinných domů. V první stavební vlně v lokalitě zv. Cihelník převládá typ přízemních domů s bočními štíty s polokřížovou konstrukcí podkrovního patra, typický pro dobovou příměstskou architekturu. Tato drobná architektura pak v šedesátých až devadesátých letech 20. století zápasila se stavebními úpravami, dostavbami či estetickou úpravou fasád: např. zbytnělé dostavby čp. 171, 172, 182. Příkladem standardní výzdoby z druhé poloviny 20. století mohou být meziokenní dekorativní štukové pásy čp. 179 či 197. Téměř nezměněna pak zůstává „panská“ myslivna čp. 180 z roku 1931.

Na tento soubor těsně navazuje skupina rodinných domů (čp. 250–276) z prvního desetiletí 21. století. Od typově podobných domků se nenápadně, ale přesto liší rodinný dům čp. 268 postavený v roce 2007. Jeho projekt – navazující na západohoráckou lidovou architekturu s dřevěnými štíty – vytvořili v odpovídajícím měřítku mladí architekti z blízkého Žďáru.³⁸ Ani tato moderní „kolonie“ však nestačila přílivu mladých rodin, které chtěly žít ve

³⁴ ZEMEK – POHANKA (eds.) (pozn. 2), s. 93–114.

³⁵ STRÁNSKÁ (pozn. 1), s. 144.

³⁶ STRÁNSKÁ (pozn. 1), s. 145.

³⁷ STRÁNSKÁ (pozn. 1), s. 28.

³⁸ Ateliér IGLOO ARCHITEKTI – Jan Pačka, Igor Šimon, Zuzana Šimonová. Viz <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=2724> (vyhledáno 7. 8. 2017).

vlastním domku se zahrádkou, v dosahu městských i místních pracovních příležitostí. Proto následovala výstavba dalších, typově podobných rodinných domů (čp. 284–304) v tzv. dolním konci východní části obce směrem na Žďár.

Polnička se v průběhu posledních desetiletí stala moderní vsí, schopnou i svým společensky aktivním zázemím si obyvatele nejen udržet, ale přilákat i nové.